naudotos 32,5x?x8; ?x17x8; 32x?x8, ?x16,5x 9 cm dydžio plytos.

Bažnyčios P sienoje įrengti 3 švieslangiai. Prie jų sumūrytos stačiakampės 1,74–1,76x 0,85–0,9 m dydžio, 0,9–1 m aukščio prieduobės. Tarpai tarp prieduobių 1,62–1,65 m. Jų viršus ties žemės paviršiumi betoninis, o apačia mūryta iš 24x?x6; ?x11x6 cm dydžio plytų. Pamatas tarp šviesla ngių juostinis, su 8–18 cm pločio išplatėjimu. Nuo 3-iojo šviesla ngio iki bažnyčios PR kampo pamato banketė išplatėja per visą kastos tranšėjos plotį (70 cm). Jos paviršius atkastas 50–65 cm gylyje. Plytų matmenys 32,5x?x8,5; ?x17,5x8 cm, dalis jų su išilginėmis braukomis.

Demontavus laiptelius ties įėjimu į bažnyčios rūsį (šarvojimo salę) fiksuotas 50 cm storio viršutinis kultūrinio sluoksnio horizontas, susidaręs XX a. Prie bažnyčios portalo laiptų Š sienos pamatų iškastos 50 cm pločio, 50 cm gylio tranšėjos. Nuėmus trinkeles, betono, asfalto ir skaldos sluoksnius, giliau kastas maišytas smėlio sluoksnis. Pamatai mūryti iš 31,5x?x8,5, ?x16,5x8; 32x16x8 cm dydžio plytų.

Demontavus laiptų akmenines pakopas ir laiptų aikštelės dangą, aptiktas suplūktas žemių ir statybinių griuvenų sluoksnis, kuriomis užpiltas rūsio skliautas. Archeologinių radinių neaptikta.

The Vilnius Discalced Carmelite Convent and the Church of St Teresa Building Complex

During the field survey on the grounds of Discalced Carmelite convent and the Church of St Teresa building complex at Aušros Vartų St. 12, 14, Vilnius, 125 m^2 were surveyed, but no early cultural layer horizons were reached. A 0.65–1.2 m thick cultural layer created during the 19th–20th centuries was noted near the church's W and S walls. Its upper horizons had been destroyed to a depth of up to 80 cm during the 20th century. Isolated 18th–19th-century finds were discovered. A 50 cm thick upper cultural layer horizon created in the 20th century was noted near the portal of the Church of St Teresa.

Robertas Žukovskis

Pranciškonų bažnyčios Vilniuje šventoriaus tyrimai

2011 m. APC atliko archeologinius tyrinėjimus Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų (Pranciškonų) bažnyčios (UK 25024) teritorijoje (Vilnius, Trakų g. 9/1). Tyrinėjimai vykdyti tiesiamų lietaus nuotekynės tinklų vietose, kur ištirtas 297,5 m^2 plotas (1 pav.). Bažnyčios šventoriaus Š dalyje iki projektinio gylio kastos 8 perkasos. Įžemis pasiektas tik perkasos 1 R pusėje ir perkasoje 2.

XIII a. viduryje pranciškonai kartu su dominikonais pasirodė Lietuvoje. Vieta, kur įsikūrė pranciškonai, pavadinta smėlyne (*na piaskach*), panašiai kaip ir Krokuvoje stovėjusi „Šv. Marijos bažnyčia Smėlynėje". Pranciškonai čia pradėjo statyti didelę mūrinę bažnyčią, kurią pabaigė 1421 m. Prie bažnyčios buvo pastatytas ir vienuolynas. Iš anų laikų išliko bažnyčios apatinė dalis, apskritas bokštas ir portalas. 1533 m. bažnyčia sudegė. Bažnyčios remontas tęsėsi iki 1584 m. Dideli gaisrai 1737 ir 1748 m. pavertė bažnyčią ir 1749 m. vienuolyną griuvėsiais. 1773–1780 m. bažnyčia ir vienuolynas buvo atstatyti tokie, kokius matome šiandien. Ji neteko beveik visų gotikinio

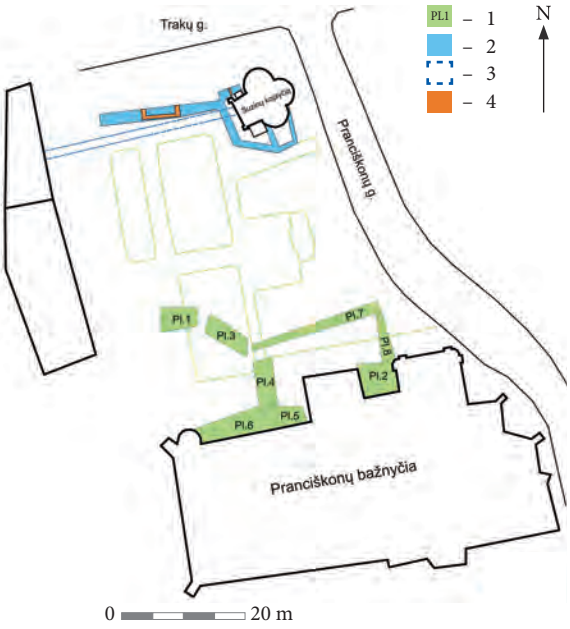

1 pav. Tyrimų situacijos planas:
1 – perkasos ir jų numeracija; 2 – tranšėjos lietaus kanalizacijai; 3 – šiluminė trasa; 4 – atkasti mūrai. R. Butrimaitės brėž.

Fig. 1. Situation plan of the excavations: 1 – trenches and their numeration; 2 – storm drain lines; 3 – thermal line; 4 – unearthed walls.

stiliaus žymių. Vidurinė nava buvo pakelta, todėl bažnyčia įgavo bazilikos formą, paplitusią XVII–XVIII a.

Archeologiniai tyrinėjimai bažnyčios viduje ir šventoriuje vykdyti 1994 m. (*ATL 1994 ir 1995 metais*, Vilnius, 1996, p. 224–227), 1996 m. (*ATL 1996 ir 1997 metais*, Vilnius, 1998, p. 352–354) ir 2010 m. (*ATL 2010 metais*, Vilnius, 2011, p. 297–305).

2,8–4 m pločio ir 6,3 m ilgio *perkasoje 1* kastas 1,4–2 m storio tamsiai pilkos žemės sluoksnis su smulkiomis statybinėmis griuvenomis, retais degėsiais, medžių šaknimis. 0,65–1 m gylyje fiksuoti 20–40 cm storio griuvenų tarpsluoksniai. Griuvenos veikiausiai paskleistos griaunant šalimais buvusius statinius. 1,9 m gylyje pasiektas maišytas smėlio ir retų smulkių griuvenų sluoksnis. Jame aptikti žmonių kaulai iš suardytų kapų. 2,21–2,46 m gylyje rasti 2 nesuardyti griautiniai kapai (I kapų lygis). Juos nuėmus toliau kastas maišyto smėlio ir retų smulkių griuvenų sluoksnis. Sluoksnyje aptiktos geležinės kaltinės (karstų) vinys, XVII a. buitinės glazūruotos ir neglazūruotos keramikos šukės, žmonių kaulai iš suardytų kapų. 2,7–2,94 m gylyje atidengtas II kapų lygis, kuriam priklausė kapai 11–17 (2 pav.).

Kape 11 palaidotas daugiau kaip 50 m. amžiaus vyras. Mirusysis gulėjo aukštielninkas, galva PV kryptimi. Rankos sulenktos, dilbio kaulai gulėjo ant dubens. Juosmens srityje aptiktas iš kaulo tekintas kotelio (?) fragmentas, štampuotas akučių ornamentu.

Nuėmus II kapų lygio skeletus pasiektas smėlio ir smulkaus žvyro sluoksnis. Sluoksnyje aptiktos geležinės kaltinės karstų vinys, žmonių kaulai iš suardytų kapų. Rastas įdomus molinis žiestas neaiškios paskirties dubeninio koklio formos dirbinys, 2,2 cm aukščio, 1,5 cm skersmens dugnu, 3 mm storio sienelėmis. 2,88–3,3 m gylyje atidengtas III kapų lygis, kuriam priklausė kapai 18–25.

Kape 20 galva V kryptimi palaidota 30–40 m. moteris. Jos kojos ištiestos, be blauzdikaulių ir pėdų kaulų. Kairė ranka sulenkta, dilbis gulėjo ant juosmens skersai. Dešinės rankos padėtis nenustatyta. Preparuojant kairės rankos pirštikaulius aptiktas varinis signetinis žiedas (3 pav.). Jis uždaros konstrukcijos, 1,7 cm skersmens, praplatinta priekine plokščia, ovalo formos 15x9,5 mm dydžio dalimi. Žiedo priekinėje dalyje išgraviruoti ženklai – įvairiai sukomponuotos įkartos ir įraižos. To-

kio tipo žiedai dažnai aptinkami XVI–XVII a. kapinynuose.

Kape 22 galva PV krytimi palaidotas daugiau kaip 40 m. vyras. Dešinė ranka sulenkta, dilbis gulėjo ant krūtinės skersai. Kairės rankos kaulai neišlikę. Po kaulais buvo juodas supuvusios medienos sluoksnelis – medinio karsto liekanos. Tarp pilvo ir krūtinės kaulų aptikti keli variniai dirbiniai: 3,1 cm ilgio, 1,2 cm pločio ir 2 mm storio varinės juostelės fragmentas su kraštuose įrėžtomis horizontaliomis linijomis, beformis 7x10 mm vario lydinio gabalėlis, 3 varinės sagtelės (?) fragmentai.

3 pav. Varinis signetinis XVI–XVII a. žiedas, puoštas įkartėlių ornamentu. Perkasa 1, moters kapas 20. R. Žukovskio nuotr.

Fig. 3. The 16th–17th-century copper signet ring decorated with incised lines. Trench 1, burial 20, that of a female.

Nuėmus III kapų lygio griaučius, pasiektas maišytas pilkšvos spalvos smėlio sluoksnis. Sluoksnyje aptiktos geležinės kaltinės karstų vinys, varinė apvalaus skersinio pjūvio 3 mm storio vielutė suplotais galais, XVII a. buitinės glazūruotos ir neglazūruotos keramikos šu-

2 pav. Perkasa 1, II kapų lygis. Vaizdas iš V pusės. R. Žukovskio nuotr.

Fig. 2. Trench 1, burial level II as seen from the W.

4 pav. Perkasa 1, V kapų lygis, R sienelė. R. Žukovskio nuotr.

Fig. 4. Trench 1, burial level V, the E wall.

5 pav. Perkasos 2 PR kampe supilti sudeginti žmonių kaulai. Vaizdas iš Š pusės. R. Žukovskio nuotr.

Fig. 5. The dumped cremated human bones in the SE corner of trench 2 as seen from the N.

kės, čerpių vienuolių fragmentai. Rasti žmonių kaulai iš suardytų kapų. Perkasos R dalyje 3,1–3,4 m gylyje atidengtas IV kapų lygis, kuriame aptikti kapai 26–29.

Nuėmus IV kapų lygio griaučius ploto R dalyje, 3,4–3,6 m gylyje pasiektas V kapų lygis. Jam priklausė kapai 30–34 (4 pav.). Šiame gylyje kastas maišytas pilkšvos spalvos smėlio sluoksnis, kuriame aptiktos geležinės kaltinės vinys ir žmonių kaulai iš suardytų kapų. V kapų lygyje aptikti mirusieji laidoti nejudinto smėlio sluoksnyje – įžemyje. Jis pasiektas 3,55 m gylyje (H_{abs} 105,58 m) nuo dabartinio žemės paviršiaus.

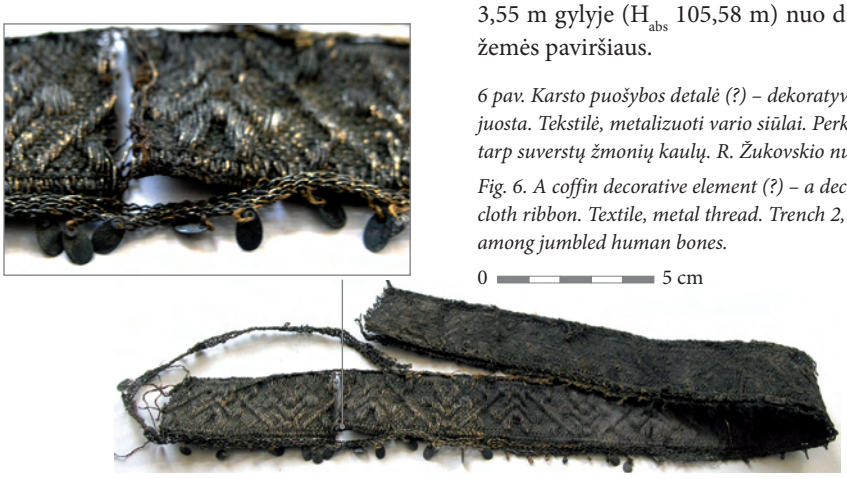

6 pav. Karsto puošybos detalė (?) – dekoratyvi audinio juosta. Tekstilė, metalizuoti vario siūlai. Perkasa 2, tarp suverstų žmonių kaulų. R. Žukovskio nuotr.

Fig. 6. A coffin decorative element (?) – a decorative cloth ribbon. Textile, metal thread. Trench 2, among jumbled human bones.

5,5x6 m dydžio *perkasa 2* kasta prie bažnyčios Š sienos, tarp Šv. Ivono ir Šv. Lauryno koplyčių. Jos paviršiuje buvo sujauktos struktūros tamsiai pilkos žemės, statybinių griuvenų (plytų duženos, kalkių skiedinys), buitinių šiukšlių, degėsių, smėlio sluoksnis. Jame aptikti žmonių kaulai ir jų fragmentai iš suardytų kapų.

Perkasos R dalyje 90 cm gylyje rastas su žemėmis sumaišytų sudegintų žmonių kaulų sluoksnis (5 pav.). Sluoksnio storis 1,4 m. Jo apačia pasiekta 2,3 m gylyje. Jokių archeologinių radinių tarp sudegintų kaulų neaptikta. Spėjama, jog tai iš bažnyčios rūsių ir kriptų išnešti ir sudeginti žmonių palaikai. Taip pat iškelta hipotezė, jog tai sudeginti 1812 m. žiemą žuvusių besitraukiančios Napoleono armijos karių kaulai.

Nukasus sudegintų kaulų sluoksnį, visame perkasos plote toliau kastas tamsiai pilkos žemės, permaišytos su smėliu ir statybinėmis griuvenomis, sluoksnis. Jame rasta daug netvarkingai sumestų žmonių kaulų ir jų fragmentų. Šio sluoksnio storis 2,8 m. 3–3,1 m gylyje pasiektas maišyto smėlio sluoksnis su žmonių kaulais. Sluoksnis tęsėsi iki nejudinto smėlio įžemio, kuris pasiektas 3,4–3,8 m gylyje (H_{abs} 105,61–106,08 m). Nesuardytų kapų perkasoje neaptikta. Rasti kaulai iš suardytų kapų priklausė ne mažiau kaip 545 suaugusiems ir 42 vaikams. Kaulai veikiausiai pernešti ir užkasti iš valomų bažnyčios rūsių ir kriptų bei kitų šventoriaus vietų.

Tarp žmonių kaulų surasta įvairių puošnių audinių fragmentų. Tai dekoratyvios audinio juostelės, puoštos metalizuotais vario siūlais, varinėmis skardelėmis. Šios juostos veikiausiai yra karstų puošybos detalės (6 pav.). Surastas drabužio (skaros?) fragmentas – iš siūlų pintas tinklelis, puoštas 2 mm pločio vario juostelėmis ir metalizuotais siūlais (7 pav.). Rankogalio fragmentas, puoštas ovalo formos 3x4 mm dydžio varinėmis skardelėmis ir metalizuotais siūlais (8 pav.). Taip pat rasti molinių grindų plytelių fragmentai, geležinės vinys, stiklinių indų šukės, XVII–XVIII a. buitinės keramikos, XVII a. plokštinių koklių fragmentai.

Perkasos V dalyje, 1,94–2,33 m gylyje atkastas prie Šv. Lauryno koplyčios mūro priglaustas gotikinis XV a. pamatas laipteliams į

7 pav. Drabužio (skaros?) fragmentas. Tekstilė, vario juostelės ir metalizuoti siūlai. Perkasa 2, tarp suverstų žmonių kaulų. R. Žukovskio nuotr.

Fig. 7. A clothing (scarf?) fragment. Textile, copper strips, and metal thread. Trench 2, among jumbled human bones.

0 5 cm

8 pav. Rankogalis (?) – drabužio detalė. Tekstilė, metalas. Perkasa 2, tarp suverstų žmonių kaulų. R. Žukovskio nuotr.

Fig. 8. A cuff (?) – clothing element. Textile, metal. Trench 2, among jumbled human bones.

rūsį (9 pav.). Jis mūrytas iš akmenų, plytų nuolaužų ir kalkių skiedinio. 2,7x3,2 m dydžio, 1,6 m aukščio pamatas į apačią siaurėjančio piltuvėlio formos. Ties pamatu ir po juo yra maišytas smėlio, griuvenų ir žmonių kaulų sluoksnis.

Prie koplyčios R sienos atkastas 1,4 m pločio laiptuotas nusileidimas į rūsį. Jame fiksuotos 3 laiptų pakopos, mūrytos iš briauna sudėtų plytų. Viršutinė pakopa 2,23 m gylyje, žemutinė – 2,9 m gylyje. Viršutinės pakopos plytų matmenys 29x?x7; 30x16x6,5 cm. Ji pristatyta vėlesniu laikotarpiu (XVIII a. pabaigoje – XIX a. I pusėje). Žemutinės pakopos yra iš XV a. Šių plytų plotis 16–17 cm, storis 8,5–9 cm. Durų anga į rūsį užmūryta XIX a.

Šv. Ivono koplyčios V pamato apačia pasiekta 3,3–3,6 m gylyje (H_{abs} 105,84–106,10 m). Po pamatu yra smėlio įžemis. Bažnyčios Š sienos pamato apačia pasiekta 3,45–3,56 m gylyje. Ji mūryta iš stambių 80x40x30, 90x50x40, 60x50, 40x50 cm dydžio akmenų. Šv. Lauryno koplyčios R pamato apačia nepasiekta. Gotikinis XIV a. II pusės – XV a. pamatas mūrytas iš lauko akmenų ir plytų. 16x8,5, 16x9, 15x9, 14,5x10 cm dydžio plytos geltonos, rudos ir gelsvos spalvos, mūrytos galais į išorę.

2,8–3,9 m pločio ir 9,5 m ilgio *perkasa 3* kasta iki projektinio 2,9–3 m gylio. Įžemis joje nepasiektas. Viršutinio pilkos, tamsiai pilkos žemės, šaknų, statybinių griuvenų ir buitinių šiukšlių sluoksnio storis 35–65 cm. 75–80 cm gylyje pasiektas stambių griuvenų, paskleistų griaunant šalia buvusius statinius, sluoksnis. Jo storis 50–55 cm. Archeologinių radinių viršutiniuose sluoksniuose neaptikta. Perkasos V dalyje 1,3 m gylyje atkastas dujotiekio vamzdis, nutiestas ŠR–PV kryptimi. 1,25–1,35 m gylyje pasiektas pilkos smėlėtos žemės sluoksnis su smulkiomis griuvenomis. Jame aptikti žmonių kaulai bei jų fragmentai iš suardytų kapų. Rasti kaulai yra ne mažiau kaip 57 suaugusių asmenų ir 16 vaikų. Šis sluoksnis kastas tik iki pat projektinio gylio. 1,97–2,2 m gylyje nuo žemės paviršiaus aptikti pirmieji nesuardyti griautiniai kapai (I kapų lygis, kapai 35–45).

Nuėmus I kapų lygio skeletus, toliau kastas pilkos smėlėtos žemės sluoksnis su smulkiomis griuvenomis, šaknimis, žmonių kaulais. Aptiktos geležinės kaltinės karstų vinys, geležinės rankenos (?) fragmentas iš stačiakampio skersinio pjūvio 10x6 mm storio juostos, buitinės keramikos šukės. 2,57–2,94 m gylyje atidengtas II kapų lygis, kuriam priklausė kapai 38–45.

2,66–3,08 m gylyje atidengtas III kapų lygis. Kapų duobių kontūrų sluoksnyje nepastebėta. Šiame lygyje aptikti kapai 46–54.

Kape 50 palaidotas 2–3 m. vaikas galva PV kryptimi. Kairioji ranka sulenkta, dilbis guli ant dubens įstrižai. Dešinės rankos dilbis rastas prie šono. Prie kaukolės prilipę pajuodę audinio ir metalo fragmentai. Surasti 2 audinio juostelių fragmentai (2 ir 2,2 cm ilgio). Vienos juostelės gale pritvirtinti du variniai 7 ir 9 mm skersmens žvangučiai bei dviejų 11 ir 3 cm ilgio juostelių, pintų iš varinių vielučių, fragmentai ir 7x2 cm audinio juostelės fragmentas.

2,9 m pločio ir 8,7 m ilgio *perkasa 4* kasta iki projektinio 2,7 m gylio. Įžemis joje nepasiektas. Nuo paviršiaus kastas 1,3–1,5 m storio tamsiai pilkos žemės sluoksnis su griuvenomis, retais degėsiais, šaknimis, pavieniais žmonių kaulais ir jų nuolaužomis. Jame fiksuoti 3 paskleistų statybinių griuvenų 15–30 cm storio sluoksniai. Viršutinis sluoksnis buvo 70 cm gylyje, apatinis – 1,8 m gylyje. Archeologinių radinių viršutiniuose sluoksniuose neaptikta.

1,6–1,8 m gylyje pasiektas pilkos smėlėtos žemės su smulkiomis griuvenomis sluoksnis. Jame aptikti žmonių kaulai bei jų fragmentai. Rasti kaulai yra ne mažiau kaip 18 suaugusių asmenų. Perkasos PR kampe 1,4 m gylyje atkastas mūro kampas. Pamato, mūryto iš 29x13x9,5;27,5x?x7,5 cm dydžio plytų ir akmenų, tęsinys atkastas perkasoje 5. Prie mūro 1,65 m gylyje rastas Lenkijos Augusto III varinis 1754 m. šilingas.

Sluoksnio apačioje, 2,4–2,91 m gylyje, aptikti nesuardyti griautiniai kapai 55–61. Tarp kapų 59–60 aptiktas Lietuvos Jono Kazimiero 1666 m. šilingas ir 5,9x1,1 cm dydžio varinis knygos (?) apkalas, puoštas geometriniu ornamentu (10 pav.).

9 pav. Perkasa 2. XV a. mūras, priglaustas prie Šv. Lauryno koplyčios, skirtas laiptų pakopoms į koplyčios rūsį įrengti. Vaizdas iš Š pusės. R. Žukovskio nuotr.

Fig. 9. Trench 2. A 15th-century wall up that was built against the Chapel of St Lawrence and was part of the steps leading down to the chapel's basement. View from the N.

10 pav. Varinis knygos (?) apkalas. Perkasa 4, prie kapų 59–60. R. Žukovskio nuotr.

Fig. 10. A copper book (?) fitting. Trench 4, near burials 59–60.

Kape 61 mediniame karste palaidotas per 40 m. vyras, paguldytas aukštielninkas, galva Š kryptimi. Jo kojos ištiestos, rankos sulenktos, dilbiai gulėjo ant juosmens skersai. Aptiktos sutręšusios karsto lentų liekanos. Karsto ilgis 1,8 m, plotis 65–45 cm. Tarp karsto lentų trūnėsių aptiktos 4 geležinės karsto rankenos. 25–26x13–14 cm dydžio rankenos pagamintos iš apvalaus skersinio pjūvio 1–1,1 cm skersmens strypo pastorinta vidurine dalimi. Prie vienos rankenos galo išlikęs šešiakampės (?) žvaigždės, padarytos iš 1 mm storio skardos, fragmentas (11 pav.). Taip pat rastos 3 geležinės karsto vinys.

0 5 cm

11 pav. Geležinė karsto rankena. Perkasa 4, vyro kapas 61. R. Žukovskio nuotr.

Fig. 11. An iron coffin handle. Trench 4, burial 61, that of a male.

3,4x5 m *perkasa 5* kasta prie Pranciškonų bažnyčios Š sienos, 1,4 m į V nuo Šv. Lauryno koplyčios V sienos. Ji kasta iki projektinio 2 m gylio, įžemis nepasiektas. Prie bažnyčios sienos 30 cm gylyje atkastas 4,1x0,7–1 m dydžio XIX–XX a. I pusės grindinio iš lauko riedulių fragmentas, dėtas iš smulkių ir vidutinio dydžio (9x11,10x14, 19x23, 17x35 cm) akmenų. Tarpuose tarp akmenų – juoda žemė su degėsiais. Grindinys paliktas neišardytas. Likusioje perkasos dalyje kastas juodos žemės sluoksnis su smulkiomis griuvenomis, buitinėmis šiukšlėmis. Jo storis 30 cm, prie bažnyčios pamatų – iki 80 cm. Po juo buvo pilkos žemės ir smėlio sluoksnis, maišytas su statybinėmis griuvenomis, šaknimis, žmonių kaulais ir jų nuolaužomis.

Prie bažnyčios sienos, 1 m gylyje, atkastas laiptuotas XIX a. I pusės mūras. Prie jo 1,2–1,35 m gylyje rastas 80 cm pločio XIX a. skliauto fragmentas. Jo plytos būdingos klasicizmo laikotarpiui (26x14x6 cm), skiedinys XIX a. Šis mūras susijęs su šoninio įėjimo bažnyčios Š fasade panaikinimu. Teigti, jog šis skliautas yra rūsio patalpos dalis, nėra pakankamai duomenų.

Perkasos centrinėje dalyje, 1,73–1,85 m gylyje (H_{abs} 107,45–107,57 m) atkastas pamato paviršius (12 pav.). 1,2–1,25 m pločio mūras orientuotas R–V kryptimi, lygiagretus su bažnyčios Š siena, yra 1,65 m nuo jos. Pamatas mūrytas iš 45x20, 40x30, 30x30 cm dydžio lauko riedulių, tarpuose naudotos pusplytės, smulkūs akmenėliai. Rišta gelsvos spalvos trapiu kalkių skiediniu. Pamatas atkastas iki 30 cm gylio, o jo ŠV kampas pateko į perkasą 4. Mūro aukštis 95 cm. Jo apačia pasiekta 2,4 m gylyje (H_{abs} 106,90 m). Šis gotikinis mūras yra tarsi bažnyčios sienos tarp Šv. Ivono ir šv. Lauryno koplyčių tęsinys, perkirstas XV a. pristatytos Šv. Lauryno koplyčios. Bažnyčios Š fasade yra išlikęs šoninio įėjimo portalo fragmentas, todėl teigti, jog atkastas mūras formavo įėjimo prieangį, būtų neteisinga.

Gotikinio mūro aplinkoje, pilkos žemės, plytų duženų, kalkių skiedinio sluoksnyje rasti žmonių kaulai ir jų fragmentai. Tarp kaulų buvo ir radinių: biloninis smeigtukas, geležinė lapo formos rankena, karsto (?) puošybos detalės – iš varinės vielos susuktos 2–2,5 cm ilgio įvijėlės su ovalo formos 4x6 mm dydžio plokštelėmis galuose. Įvijėlės tvirtintos prie medinio pagrindo (lentos?). Surasti kaulai priklauso ne mažiau kaip 5 suaugusiems individams. Nesuardytų kapų perkasoje 5 neaptikta.

Perkasa 6 kasta prie Pranciškonų bažnyčios Š sienos, į V nuo perkasos 5. Jos ilgis 11 m, plotis R pusėje 4,8 m, V ji siaurėja iki 1,7 m. Perkasa kasta iki projektinio 2,25–2,35 m gylio. Įžemis joje pasiektas tik šurfe, kastame prie R kontraforso. Po viršutiniu 30–35 cm storio smėlio sluoksniu kastas juodos žemės sluoksnis su smulkiomis griuvenomis, buitinėmis XIX–XX a. šiukšlėmis, šaknimis. Sluoksnio storis 40 cm. 65 cm gylyje aptiktas 20 cm storio paskleistų griuvenų sluoksnis. 80–85 cm gylyje prasideda pilkos ir tamsiai pilkos žemės

sluoksnis, maišytas su smėliu, smulkiomis griuvenomis. Šis sluoksnis tęsėsi iki pat projektinio gylio. Jame 1,15 m gylyje aptiktas kitas 30 cm storio griuvenų tarpsluoksnis Pilkos ir tamsiai pilkos žemės sluoksnyje surasti įvairūs XVII–XVIII a radiniai: stiklinių indų šukės, geležinė bato pasagėlė, geležinės kaltinės vinys, molinių grindų plytelių, glazūruotų žalia glazūra, buitinės keramikos, plokštinių koklių fragmentai. Sluoksnyje gausu žmonių kaulų. Kaulai ir jų fragmentai yra ne mažiau kaip 58 suaugusių asmenų ir 16 vaikų. Tarp jų surasti audinių, juostelių fragmentai, puošti metalizuotais vario siūlais, varinis apkalėlis–pakabutis, stiklinių taurės pėdų, buitinės keramikos fragmentai.

Prie bažnyčios Š fasado atkastos dviejų buvusių kontraforsų pamatinės dalys. Kontraforsų paviršius pasiektas 53–66 cm gylyje. Jo 1,5x1,5 m viršus mūrytas iš raudonos spalvos 30,5x?x9; ?x14x8,5; 30x?x8 cm dydžio ir geltonos spalvos 31x16,5x8; 32x16x7; 28x15x8 cm dydžio plytų su braukomis. Apačioje, 76–96 cm gylyje nuo mūro viršaus aptikti stambūs 70x50, 60x50 cm akmenys. Kontraforsų pamatai šiame gylyje praplatėja iki 1,7x1,9 m. Tarp kontraforsų 1,66–1,8 m gylyje atkastas akmenų mūras. Jam naudoti stambūs (65x50, 50x50, 45x30 cm) akmenys, kai kur tarpuose dėtos plytos ir pusplytės. Rišta kalkių skiediniu. Pamato plotis siekia 1,5 m. Tiesiai ant mūro paviršiaus perkasoje 6 aptikti 3 griautiniai kapai (63–65) (13 pav.).

Norint nustatyti pamatų įgilinimą, prie pamato ir R kontraforso banketės ŠV kampo iškastas 2x0,7 m dydžio šurfas. 40 cm gylyje nuo pamato viršaus aptiktas nesuardytas griautinis kapas 79. Po juo buvo maišytas smėlio sluoksnis su retomis smulkiomis plytų duženomis, pavieniais žmonių kaulais. Sluoksnyje rastos geležinės vinys, XVI–XVII a. buitinės keramikos fragmentai. Akmenų pamato mūro aukštis siekia 1,85 m. Jo apačia rasta 3,65 m gylyje (H_{abs} 105,60 m). Tame pat gylyje pasiekta ir kontraforso banketės apačia (14 pav.). Smėlio įžemis pasiektas 3,87 m (H_{abs} 105,38 m) gylyje.

12 pav. Perkasa 5. Gotikinio XIV–XV a. mūro fragmentas. Vaizdas iš V pusės. R. Žukovskio nuotr.

Fig. 12. Trench 5. A fragment of a late 14th–15th-century Gothic masonry wall as seen from the W.

Tarp V kontraforso ir bažnyčios ŠV bokšto aptiktas 1,3–1,6 m pločio akmenų mūro tęsinys. Jo paviršius buvo 1,73–2,13 m gylyje. Kontraforsų banketės ir tarp jų esantys akmenų mūrai yra vienalaikiai ir sietini su I bažnyčios statybos etapu XIV a. pabaigoje.

Į Š nuo aptiktų mūrų 1,75–2,3 m gylyje aptikti nesuardyti griautiniai kapai (62–75). Šiame gylyje surasti negausūs XVI–XVII a. radiniai: biloniniai smeigtukai, iš varinių vielučių pintos virvutės su kilpele fragmentas, buitinės keramikos šukės, plokštinio koklio fragmentas.

Kapas 62 priklauso nenustatyto amžiaus vyrui. Skeleto viršutinė dalis apardyta. Miru-

13 pav. Perkasa 6. Ant gotikinio XIV a. pabaigos – XV a. mūro aptikti griautiniai kapai. R. Žukovskio nuotr.

Fig. 13. Trench 6. Inhumations discovered on top of a late 14th–15th-century Gothic masonry wall.

14 pav. Perkasa 6. Atkasta V kontraforso banketė. Vaizdas iš ŠR pusės. R. Žukovskio nuotr.

Fig. 14. Trench 6. The unearthed projecting base of the W buttress as seen from the NE.

sysis palaidotas aukštielninkas, galva V kryptimi (išlikęs apatinis žandikaulis). Kojos ištiestos (blauzdikauliai ir pėdų kaulai buvo perkasos R sienelėje), rankų padėtis neaiški. Tarp krūtinės kaulų rastas varinis ovalo formos 3,7x2,6 cm dydžio medalionas su ąsele ir grandele, kurio vienoje pusėje yra reljefiškas Šv. Jono, kitoje – Šv. Marijos su kūdikiu atvaiz-

das (15 pav.). Taip pat rastas 6 mm skersmens žalios smaragdo spalvos stiklo karoliukas ir 3,8x2,8 cm audinio fragmentas.

Perkasos 7 ilgis 21 m, plotis 1,7–1,8 m. Ji kasta iki projektinio 2 m gylio. Įžemis šioje perkasoje irgi nepasiektas. Po 15–30 cm storio velėnos ir pilkos smėlėtos žemės sluoksniu pasiektas 25–35 cm storio griuvenų sluoksnis. Giliau buvo pilka žemė su gausiomis medžių šaknimis, smulkiomis griuvenomis, pavieniais žmonių kaulais. Sluoksnio storis 1–1,2 m. Jame yra paskleistų griuvenų 10–30 cm storio tarpsluoksniai. Sluoksnyje aptikta nedaug XVI–XIX a. radinių: stiklinių butelių, buitinės keramikos, plokštinių koklių fragmentai. 1,4–1,5 m gylyje pasiektas pilkos smėlėtos žemės sluoksnis su retomis smulkiomis griuvenomis, žmonių kaulais ir jų fragmentais. Kaulai iš suardytų kapų yra ne mažiau kaip 26 suaugusių asmenų ir 14 vaikų. 1,51–1,69 m gylyje (H_{abs} 107,31–107,49 m) aptikti nesuardyti griautiniai kapai 76–78.

Kape 78 palaidota 30–50 m. moteris galva Š kryptimi. Viršutinė griaučių dalis pateko į perkasos Š sienelę, dilbis gulėjo prie dubens įstrižai. Prie dubens kaulų rastas karoliukų vėrinio (rožančiaus?) fragmentas (16 pav.). Jį sudarė 22 statinaitės formos karoliukai (7x6, 6x6, 6x5, 9x5 mm dydžio), tekinti iš kaulo.

Perkasa 8 kasta į P nuo perkasos 7 R kampo ir sujungta su perkasa 2. Jos ilgis 8,4 m, plotis 1–2 m. Perkasa kasta iki projektinio 2 m gylio, įžemis nepasiektas. Nesuardytų griautinių kapų perkasoje 8 neaptikta. Iki 0,8–1,1 m gylio joje kastas juodos žemės sluoksnis su griuvenomis ir XX a. šiukšlėmis. Perkasos Š dalyje aptiktas XX a. šiukšlėmis užverstos duobės pakraštys. Pati duobės apačia nepasiekta. Duobės užpilde tarp buitinių XX a. šiukšlių aptikti XIX–XX a. stiklinių butelių

15 pav. Varinis medalionas. Perkasa 6, vyro kapas 62. R. Žukovskio nuotr.

Fig. 15. A copper medallion. Area 6, burial 62, that of a male.

16 pav. Tekintų kaulinių karoliukų vėrinio (rožančiaus?) fragmentas. Perkasa 7, moters kapas 78. R. Žukovskio nuotr.

Fig. 16. A fragment of a necklace (rosary?) of turned bone beads. Area 7, burial 78, that of a female.

fragmentai, XVI–XVIII a. buitinės keramikos šukės.

Po juodos žemės sluoksniu kasti tamsiai pilkos ir pilkos žemės sluoksniai su statybinėmis griuvenomis. Archeologinių radinių juose neaptikta. 1,35 m gylyje pasiektas tamsiai pilkos žemės, smulkių griuvenų, molio ir degėsių 20–35 cm storio sluoksnis. Jame surasti XVII a. plokštinių koklių fragmentai. 1,7 m gylyje pasiektas maišytas smėlio sluoksnis. Prie Šv. Ivono koplyčios pamatų šis sluoksnis prasideda 1,45 m gylyje. Jame aptikta žmonių kaulų iš suardytų kapų sąvarta. Rasti palaikų fragmentai yra ne mažiau kaip 43 suaugusių asmenų ir 4 vaikų.

Perkasose 1, 3, 4, 6, 7 aptikta 70 nesuardytų ar dalinai apardytų griautinių kapų (9–79 kapų numeracija tęstinė nuo 2010 m.). Iš jų vyrų – 32, moterų – 22, vaikų ir paauglių – 14. Neidentifikuoti 6 skeletai. 30–50 m. amžiaus asmenys sudaro didžiausią grupę (28 kapai), nuo 20 iki 35 m. – 10 kapų, per 50 m. – 3 kapai. Vaikų iki 8 m. 9 kapai, nuo 10 iki 20 m. – 6 kapai. 14 asmenų amžius nenustatytas. 4 kapuose (19, 30, 33, 58) aptikti sumaišyti 2 asmenų palaikai. Mirusieji guldyti galva į V (40 kapų), PV (18 kapų), Š (5 kapai), ŠV (2 kapai) ir P (3 kapai) pusę. Jie veikiausiai laidoti mediniuose karstuose. Sluoksnyje aptikta nemažai geležinių karsto vinių, prie kai kurių skeletų pastebėtos supuvusios medienos žymės. Medinio karsto lentos geriau išlikusios tik kape 61.

6 kapuose (11, 20, 22, 62, 78) rastos įkapės. Aptikti radiniai leidžia teigti, jog kapai yra ne vėlesni kaip XVI a. II pusės – XVII a.

Lietaus nuotekynės tinklų tiesimo vietose nuo Suzinų koplyčios iki kanalizacijos šulinio skvero ŠV dalyje kastos 1–2 m pločio, 1–1,2 m gylio tranšėjos. Bendras iškastų tranšėjų ilgis 55 m. Baroko stiliaus koplyčią 1708 m. pastatė Mykolas Suzinas. Ji skirta mirusiųjų šarvojimui prieš laidotuves.

Pagrindinė tranšėja, kasta nuo kanalizacijos šulinio koplyčios link, orientuota V–R kryptimi. Jos ilgis 19, plotis apie 2 m. Tranšėja kasta iki 1,2 m gylio, įžemis nepasiektas. Tranšėjoje kastas tamsiai pilkos žemės sluoksnis su gausiomis šaknimis, smulkiomis griuvenomis, žmonių kaulais iš suardytų kapų. Vidurinėje tranšėjos dalyje 26–71 cm gylyje aptikti 64–66 cm pločio, 44–78 cm aukščio mūriniai pastato pamatai. Pastato ilgis V–R kryptimi 6,35 m, vidinės kraštinės ilgis 5,15 m. Š–P kryptimi orientuoti mūrai atkasti per visą tranšėjos plotį. Pamatai mūryti iš vidutinio dydžio akmenų, geltonos ir rusvos spalvos plytų ir pusplyčių. Sveikų plytų matmenys 31x15x6,5 ir 28,5x14x6 cm. Prie Trakų gatvės stovėjęs pastatas datuojamas XVIII a. Pastato viduje kastas tamsiai pilkos ir juodos žemės sluoksnis su smulkiomis griuvenomis ir gausiomis šaknimis. Archeologinių radinių neaptikta. Rasti pamatai nebuvo ardomi – nuotekynės vamzdžiai pakloti po jais.

Tranšėjos V dalyje, tarp šulinio ir XVIII a. pastato aptikta ne mažiau kaip 26 suaugusių asmenų ir 5 vaikų žmonių kaulų iš suardytų kapų. Nesuardytų kapų neaptikta. Tranšėjose, kastose į R nuo atkastų mūrų ir prie koplyčios pamatų, rastos smulkios žmonių kaulų nuolaužos.

Iškastose tranšėjose rasti XVII–XVIII a. datuojami radiniai: žalia glazūra glazūruotos grindų plytelės, nerviūrinės plytos, buitinės keramikos, plokštinių koklių fragmentai. Ankstyvieji nesuardyti kultūrinio sluoksnio horizontai nepasiekti.

The Investigation of the Churchyard of the Franciscan Church in Vilnius

In 2011, the APC conducted an excavation (about 297.5 m^2) (Fig. 1) on the grounds of the Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary (Franciscan) (Trakų St. 9/1, Vilnius). Eight trenches (215 m^2) were excavated near the church's N façade. Trenches (82.5 m^2) were also excavated near the Suzina Family Chapel. The cultural layer in the excavated areas was up to 3.9 m thick. Its bottom horizons date to the 16th century. A few 16th–19th-century finds were discovered: household pottery, panel stove tiles (*Blattkacheln*), fragments of glass vessels, iron coffin nails, coffin

decorations (Fig. 6), and clothing elements (Figs. 7, 8).

A Gothic 15th-century foundation for the stairs leading down into the basement was discovered up against the Chapel of St Lawrence in trench 2 (Fig. 9). The foundation was 2.7 x 3.2 m in size and 1.5 m high. A 1.4 m wide basement entrance, consisting of three descending brick steps with the bricks laid on their sides, was unearthed near the chapel's E wall.

The top of a stone wall was unearthed at a depth of 1.73–1.85 m in trench 5. The wall ran E – W, parallel with the church's N wall, and, 1.65 m from it. It is 1.2–1.25 m wide and its NW corner is 95 cm high. This Gothic wall appears to be a continuation of the church wall between the Chapels of St Ivan and St Lawrence, and cuts through the Chapel of St Lawrence, which was added in the 15th century (Fig. 12).

The foundation pieces of two former buttresses were unearthed in trench 6 near the church's N façade (Figs. 13, 14). Their surface was reached at a depth of 55–66 cm. Between them, at a depth of 1.66–1.8 m a stone wall was unearthed. Its foundation was 1.5 m wide and 1.85 m high. Between the W buttress and the church's NW tower, at a depth of 1.73–2.13 m, a continuation of the 1.3–1.6 m wide stone wall was discovered. The projecting bases of buttresses and the stone walls between them are coeval and should be connected with the first church's construction stage in the late 14th century.

In trenches 1, 3, 4, 6, and 7, 70 intact or partially disturbed inhumations were discovered, 32 of them males, 22 females, 14 children and adolescents, and 6 undetermined. The individuals lay with their heads to the W (40 burials), SW (18 burials), N (5 burials), NW (2 burials), and S (3 burials). The upper, intact burials were discovered at a depth of 1.5–2.4 m from the ground's surface. Five burial levels were recorded in trench 1 (Figs. 2, 4). The burials from the fifth level were discovered on top of sterile soil, which was reached at a depth of 3.5 m.

The individuals had probably been buried in wooden coffins. Many iron nails were found and signs of rotten wood were noted. The wooden coffin boards survived in better condition in burial 61 (Fig. 11). Grave goods were encountered in 6 burials (Figs. 15, 16). Burial 20, that of a female, contained a copper signet right (Fig. 3) encountered in 15th–17th-century cemeteries. A book fitting (Fig. 10) and a GDL John II Casimir 1666 shilling were found between burials 59–60. The discovered finds allow one to speculate that the burials are no later than the second half of the 16th–17th century.

A 1.4 m thick layer of cremated bones mixed with earth (Fig. 5) was discovered at a depth of 90 cm in trench 2. No finds were discovered among the cremated bones. It is speculated that human remains had been brought from the church's basements and crypts and cremated.

A large quantity of human bones and bone fragments that came from destroyed burials and from burials in the church's basements, crypts, and other churchyard sites were discovered in all of the trenches. The bones collected in trenches 1–8 belonged to at least 769 adults and 104 children. The discovered female and child bones allow the conclusion to be drawn that not only monks, but also city residents had been buried on the grounds of the church.